

Türkçenin Ses Yapısına Bir Bakış: Alıntı Kelimelerdeki /i-/ Sesine Dair Bir Değerlendirme

Âdem BULUT¹

Öz: Toplumlar, tarih boyunca yakınında bulunan veya başka toplumlar vasıtasıyla kendilerine uzak olan toplum ve milletlerle etkileşim içerisinde bulunmuşlardır ve hâlâ bulunmaktadır. Bu etkileşim dillerin birbirlerine kelime alıp vermesine yol açmaktadır. Kelime alışverişleri sırasında ödünçleme yapan dilin kurallarına bağlı olarak ödünçlenen kelimeler, kimi ses değişimleri geçirir. Bu ses değişimleri türeme, düşme ya da yer değiştirme şeklinde meydana gelir. Türkçenin yapısını anlatan dil bilgisi kitaplarında da yabancı dillerden giren- özellikle Batı kökenli dillerden- ve ünsüzle başlayan, s ile başlayan kelimeler için, kelimelerin başına çoğunlukla /i-/ sesi türetildiği kimi zamanda /i-/ türetildiğinden bahsedilmekte ve yapılan bu türetimlerin amacının söyleyiş kolaylığı oluşturmak olduğu ifade edilmekte, kelime başına türetilen bu seslerin de Türkçenin kalınlık-incelik uyumuna uyması gerektiği belirtilmektedir. Öte yandan kimi yabancı dillerden alınan sözcüklerin asıl şekillerinde /i-/ bulunduğu halde Türkçeye geçerken ya da geçtikten sonra kelime başındaki ses düşürülerek kelime /s-/ ünsüzü ile başlayan bir kelime haline evrilmiştir. Bahsi geçen konu gerek dil bilgisi kitaplarında gerek alıntı kelimelerin incelendiği bilimsel yazılarda gerekse konu ile ilgili yazılmış tezlerde ses düşmesi ya da ünlü düşmesi başlığı altında incelenerek örnekler verilmiş ancak konunun Türkçenin dil yapısına aykırılık oluşturduğu gözlerden kaçmış ve buna bağlı olarak sorun hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu yazıda ise sorunun sadece sıradan bir ses düşmesi olmadığı ve benzer ses yapılarına/dizilişlerine sahip farklı kökenli dillerden gelen alıntı kelimelerde sürekli olarak uygulandığı iddia edilen /i-/ türemesinin meydana gelmediğini kimi sözcüklerde ise tersi bir durum söz konusu olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla gerek Türkiye Türkçesi ve ağızları ile diğer Türk lehçelerinde tespit edilen kimi sözcüklerin aynı ses olaylarına maruz kalıp kalmadıkları karşılaştırmalı olarak verilip bahsi geçen ses olayın sadece bir lehçede değil dilin bütün yapısında olup olmadığı da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Alıntı kelimeler, Ses türemesi, Ses düşmesi, Kelime başında i- sesi.

A Review On Turkish Phonetic: An Evaluation On The Initial /i-/ In Foreign Words

Abstract: Societies, throughout history, have been interacting with other societies who are close to them in means of geography and with distant societies via their neighbors. These interactions led them to borrow or lend some words to each other. However, during the borrowing/lending process borrowed words change according to borrower languages' systematic rules. Those changes may vary from epenthesis to elision or metathesis. In grammar books of Turkish language, it is mentioned that foreign words –especially Western originated- who starts with a consonant – in particular with s- take a vowel, mostly /i-/ or rarely /i-/ before the first consonant as an initial while being borrowed. The purpose of this sound change is to create an easy way to pronunciation. Moreover, it is stated that this change must be in accordance with vowel harmony of Turkish. On the other hand, while some foreign words include an initial /i-/ they were being converted to a word started with a consonant. Yet, this problem is cited as elision in articles, thesis or grammar books and it is missed that this situation is against the Turkish language grammar rules. Hence the authors of these survey materials did not touch on this topic on the behalf of informing the readers or learners. In this study, it is showed that this sound change is not an ordinary elision and not always /i-/ takes a part in the beginning of the foreign words in Turkish language as it is cited in grammar books. Sometimes the process is reverse so in other words sometimes while the foreign words start with a consonant they may lose their vowel and start with a consonant. For this reason, different words that have similar sound sequences compared either in Turkey Turkish

Geliş Tarihi: 12.07.2023 Kabul Tarihi: 26.08.2023 Makale Türü: Araştırma Makalesi

¹ Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Bitlis, Türkiye, adem.bulut.1682@gmail.com a.bulut@beu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6824-3453>

or in other modern Turkic dialects to show how they are changed and to falsify the standard grammar rule of Turkish which mentioned above.

Keywords: Foreign words, Epenthesis, Elision, An initial /i-/ sound.

Giriş

Toplumlar, toplumsal hayat içerisinde, kendilerine yakın veya uzak olan diğer toplumlarla temas içerisine girerler. Bu temaslarla birlikte toplumlar, birbirlerinden yeni şeyler öğrenerek birbirleri arasında bilgi alışverişleri yapmaktadırlar. Bununla birlikte öğrenilen yeni bilgiler somut/soyut varlık ya da kavramın isminin de ödünçlenmesini gerekli kılmaktadır. Karaağaç, toplumların birbirleri arasında yaptıkları bu bilgi alışverişleri ile gerçekleşen ve temelinde öğrenmenin/öğretmenin ya da diğer adıyla bilginin yattığı dilsel alıntılara “bilgi alıntıları (cultural borrowings)”; alt katman dili (işgal altından kalan dil) ile üst katman dili (egemen dil) arasında bilgi verme ya da öğrenme/öğretme kaygısı gütmeyen siyasî üstünlük taslama, özentî ve modalaşma gibi sebeplerden kaynaklanan alıntıları da “özentî alıntılar (prestige/intimate borrowings)” olarak adlandırıldığından bahsetmektedir (Karaağaç, 1997, s. 499). Bu dilsel alıntıların alıntıların sebebini araştıran Özkan ise temelde “dil dışı etkenler” ve “dil içi etkenler” olmak üzere iki grup oluşturmuştur. Özkan, dil dışı etkenlerin siyasî ve sosyal sebeplerden kaynaklandığını ifade ederken dil içi etkenler için şu başlıklara yer vermektedir:

Kavram ve terim ihtiyacı, İkleme ve pekiştirmeler,

Farklı ve orijinal ifadelerle duyulan ihtiyaçlar,

Sanat ve edebiyat akımları,

Anlam kötüleşmesi,

Anlam kaybı ve boşalması,

Yabancı kelimeleri örtülü anlatım özelliğinden yararlanma, Argo ve izli dilleri başka dillerden yaptığı ödünçlemeler, Tercümeleler,

Yabancı filmlerin Türkçe seslendirmeleri, Diller arası köken birliği,

Alfabe değişiklikleri (Özkan, 2007, s. 1343-1347).

Johanson, diller arasındaki kelime alışverişleri için şu ön varsayımları öne sürmektedir:

“Yapı özelliklerinin çekici olması,

Bu yapı özelliklerinin çekiciliğinin diller arasındaki tipolojik yakınlıktan dolayı göreceleştirilmesi,

Çekiciliğin etki derecesinin sosyal etkenler tarafından belirlenmesi” (Johanson, 2018, s. 25).

Öte yandan alıntılanan kelimelerin türlerine baktığımızda ise Karaağaç, üç farklı alıntı kelime türünden bahseder: ödünç kelime² (loan word), melez kelime (hybrid word/loanblend) ve anlam aktarması. Ödünç kelime, bir dil içerisinde kişi, sosyal grup ve meslek dilleri arasında yapılan iç alıntılarken anlam aktarması, bir dilden başka bir dile kelimesine (snowman>kardan adam) yapılan anlamsal çevirilerdir. Melez kelimeler ise ses ve anlam yapısı farklı olan diller arasında yapılan kelime alışverişleridir. Bu alışveriş sırasında kelime alıcı dilin ses ve anlam yapısına uygun olarak yeniden üretilir ya da değişime uğrar (Karaağaç, 1997, s. 500-510).

Johanson, Türk dillerinin tarihsel süreçteki iki yönüne dikkat çekmektedir. Johanson’a göre Türk dillerinin sayısız ilişkileri ve atılgan karakterleri ve buna bağlı olarak çoğu zamanda sınır bölgelerinde –Doğu Asya ile Batı arasında ya da İslam medeniyeti ile Bizans medeniyeti arasında olmaları– konumlandırılmış olmaları onları, bu medeniyet ya da coğrafi Türkler, birçok bölge arasında “köprü” vazifesi görmeye itmiştir. Bu nedenle tarihi süreçte Türkler, Moğol, İran, Slav ve Ural dilleri karşılıklı

² Johanson, ödünç kelime ya da ödünçleme terimlerinin yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermesinden ötürü “kod kopyalama” terimini tercih ederek bunun daha doğru olduğunu savunur (Johanson, 2018, s. 28-29).

etkileşimde bulunmuş, bu etkileşimde de hem “alıcı” hem de “verici” konumunda yer almıştır (Johanson, 2018, s. 25). Tarihi süreçte Türkçenin alıntı kelimeler yönündün durumuna bakıldığında Orhun Türkçesi dönemindeki alıntıların oranı yüzde birin altındayken Uygur Türkçesi döneminde yüzde iki ile beş arasında değişerek kimi yerlerde %12’ye kadar yükselmektedir. İslamî dönem metinlerinin ilk yazıldığı dönem olan Karahanlı Türkçesi döneminde de Kutadgu Bilig’de yüzde birlik bir orana rastlanırken Atabetü’l Hakayık’da %20-26 arasında değişen bir oran tespit edilmektedir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise muhtelif müelliflerin eserlerinde yapılan sayıma göre %13-28 arasında değişen farklı oranlarla karşılaşmak mümkündür (Aksan, 2015, s. 135-138). Türkiye Türkçesinde de 2005 yılındaki Türkçe Sözlük’ün (TS) 10. baskısı esas alındığında 63.818 sözcükten toplamda 15.333 adet kelime alıntıdır. Bir başka deyişle Türkçe Sözlük’ün 2005 yılındaki baskısında yer alan sözcüklerin toplam %24’ü alıntıdır (Karaca, 2012, s. 2063). Özkan, tarihi süreç içerisinde Türkçeye giren alıntı kelimelerin zamanla söz varlığı boyutunu aşip dilimize farklı alanlarda dile bağlı kimi etkilerin olduğundan söz etmektedir. Özkan’ın bahsettiği yabancı dilleri Türk dili üzerindeki etkileri ise;

Fonetik etkiler,

Morfolojik etkiler,

Sentaks etkileri,

Yazı ve imlâ etkileri,

Söz varlığı etkisi (Özkan, 2007, s. 1347-1356)’dir.

Türkçeye geçen alıntı kelimeler, dilin ses yapısına uygun olarak kimi ses değişimleri geçirmektedir. Bu ses değişimleri kimi zaman ses türemesi/düşmesi şeklinde olabilirken kimi zamanda seslerin yer değiştirmesi şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Yabancı dillerden alınan ve birden fazla ünsüz sesle başlayan kelimelerde söyleyiş kolaylığı oluşturmak amacıyla kelimenin başına bir dar ünlü türetildiği ve söyleyiş kolaylığı oluşturulmak istendiği, Türkiye Türkçesinin dil bilgisi konu edinen kitaplarda, belirtilmektedir (Banguoğlu, 2015, s. 66-67). Bahsi geçen bilgiye birçok dil bilgisi kitabında ve alıntı kelimeleri konu edinen farklı makalelerde rastlanmaktadır. Konuyu derinlemesine inceleyen Johanson, Türkçeye giren alıntı kelimelerin ses kısmındaki çekici yapıların korunduğunu ya da rahatsız edici yapıların basitleştirildiğini ifade ederek şu açıklamalara yer verir:

Türkçeye yapılmış genel kopyalarda orijinal ile kopya arasında çoğunlukla büyük farklar vardır. Materyal değişme, ses özelliklerinin değiştirilmesi yoluyla temel koda sesçe uyumu içine alır. Diğer dillerden alınmış kelimelerdeki kimi ses parçaları Türkçedeki en yakın ses ile değiştirilir.

Materyal değişme çoğu durumda daha çekici yapılar meydana getiren fonotaktik bir uyumu da kapsar. Söz başında sızıcı ve yarı kapantılı ünsüzlerden kaçınılır, rahatsız edici ünsüz grupları çözümler veya benzeşmeyle basitleştirilir; sondaki kapantılılar ötümsüzleştirilir. Kopyalama, yeniden üretim, asıla en yakın şekilde olabildiği için bu kopyalama sonucunda Türkçeye yabancı yeni ses nitelikleri girmiş ve yaygınlaşmıştır.

Yoğun ve sürekli ilişkilerde baskın dilin ses nitelikleri, seçilmiş kopyalar olarak zayıf dile dilin birlikleri içerisine kopyalanıp orada genelleşebilirler. Bu da her iki dilin fonolojik yakınlaşması yönünde bir adım olup genellikle yüksek miktarda kopyalama sonucunda meydana gelir (Johanson, 2018, s. 76-77).

Yukarıdakileri örneklendirerek daha yalın bir şekilde söylemek gerekirse; “büyükçül önses ilkesi” adı verilen ilkeye bağlı olarak iki ünlü arasında gelen bir ünsüz, sonses yerine önses olarak seslenmektedir. Yani eğer bir seslemin önsesinde birden fazla ünsüz (ünsüz çifti ya da clusters) konumlanamıyorsa o seslemin önsesinde ünlü türemesi yaşanmaktadır (Uzun, 2020, s. 36). Fransızca³ “station” (TS, 2011, s. 1211) kelimesi için kelime başında “st-” ünsüz çiftine (clusters) izin verirken

³ Kaynakta İngilizce ve İspanyolca için verilen örnekler, tarafımızca Türkçedeki alıntılara özelden de Fransızca-Türkçe alıntıya uyarlanmıştır.

Türkçe kelime başta yan yana bulunan ünsüz çiftine izin vermez (Coşkun, 2008, s. 44). Bu nedenle Fransızcadan Türkçeye geçen “station” kelimesi, başına bir düz-dar “i-” ünlü sesini alarak “istasyon” (TS, 2011, 1211) hâlini alır. Bu duruma bir başka örnek ise İtalyanca “scala” (TS, 2011, s. 1207) kelimesi Türkçede “iskele” (TS, 2011, s. 1207) şekline geçer. Bu durum ön ses türemesi ya da kelime baş ses/ünlü türemesi başlığı altında incelenmektedir. Dil biliminde ise bu kurala “büyükçül önses ilkesi” adı verilir (Uzun, 2020, s. 36).

Ancak sözü geçen dil bilgisi, temel kural olarak öğretilmekte, kuralının her zaman uygulandığını söylemek mümkün değildir. Kimi yabancı kelimeler, alıntılama yapılmadan evvel geldikleri dillerde kelime başında ünlü ses barındırdıkları hâlde Türkçeye geçtikten sonra ünlü sesi yitirmektedir. Bu konuyu derinlemesine incelemeyen önce yukarıda bahsedilen ses türemesindeki türeyen ses(ler)i incelemek ve bunun nasıl yapıldığını anlamaya çalışmak faydalı olacaktır. Kaynak dilde “sc-”, “st-”, “sb-” ve “sp-” ünsüz çiftleriyle başlayan kelimelerin Türkçe Sözlük’te “i-” ünlüsünü alarak dilimize geçtiği saptanmıştır. Yeniden türetme olayında Türkçenin telaffuzuna uygun olarak “sc-” ikilisi “sk-” ikilisine [İt. “sconto” Tr. “iskonto” (TS, 2011, s. 1207)], “sb-” ikilisinin de “sp-” ikilisine [İt. “sbirro” Tr. “ispir” (TS, 2011, s. 1210)] ikilisine dönüşmektedir. Ancak burada dikkat çeken ortak nokta, kelime başında “s-” tonsuz sızıcı ünsüzünü içeren bütün alıntı kelimeler, “i”⁴ sesini almaktadır. Bunun sebebinin Eski Türkçede “ ” ve “ ” (Tekin, 1998, s. 31) İslamî metinlerde ise “ ” “ص” harfleri ile gösterilen kalın ve ince “s” ayrımının Latin alfabesine geçildikten sonra tek bir “s” hâline geçmiş olması ve Fransızca [Fransızcadaki “s” sesi için bkz. Nitze & Wilkins, 1918, s. 19-20] ile İngilizce [İngilizcedeki fonetik için bkz. Jones, 1909, s. 36] gibi Batı kökenli dillerde sadece “sızıcı s” sesinin olmasından ötürü Türkçeye Batı kaynaklı dillerden geçen alıntı kelimelerin başına “i-” düz-dar-ince ünlü sesini aldığını düşünmekteyiz. Bundan sonra yukarıda da bahsettiğimiz gibi kimi alıntı kelimeler orijinalinde “i-” sesini barındırdıkları hâlde Türkçeye geçtikten sonra bir ses yitimine uğramışlardır. Bu konu için verilebilecek ilk örnek “siftah” kelimesidir. Siftah kelimesi, Arapça “تفتسا” (beginning, start, commencement, opening, introduction) (Baalbaki, 1995, s. 96) kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Kelime tarihî metinlerde yer almadığından kelimenin Türkçeye ne zaman geçtiği hakkında bir bilgimiz yoktur fakat Şemsettin Sami’nin eserinde kelimenin her iki şekline rastlanmaktadır. Şemsettin Sami kelimenin açıklaması için şu bilgileri vermektedir:

istiftâh (Ar.) “ ” den istif’al: mübaşeret ibtidâ eşnâfın uğur şaydıqları ilk alışveriş: daha istiftâh etmedim. Tekbir-i istiftâh: namaza başlarken okunan tekbir (Ş. Sami, 2013, s. 102)

siftâh: (Ar.) “istiftâh” ten ğalat. İlk alışveriş... (Ş. Sami, 2013, s. 727).

Kelimeye “istiftâh” şekliyle 1911 yılında Mehmed Salahi tarafından yazılmış Kamus-i Osmanî isimli eserde de rastlamaktayız:

istiftâh: (<Ar.) bir şeyi açmak; açmağa çalışmak; açmağa başlamak, başlanılmak; istiftâh- ı kelam “Böyle pazarda da eylemeyen istiftâh/ Ne zemân açsa gerek suk-ı ma’ânide dükân... lisanımızda ‘eşnafın ilk alışverişi ma’nâsında kullanılan siftâh bundan ğalat olsa gerekdir.

“Yine bu ma’nâda iftiftâh daha çok kullanılır. ‘Arabide olduğu gibi “yardım istemek” ma’nâsında kullanılmaz.” (Yılmaz, 2018, s. 442).

Görüldüğü üzere kelime, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında henüz ilk şeklini korumakta fakat sözcüğün bozulmuş –müelliflerin deyimi üzerine- şeklinin de halk arasında yer aldığı görülmektedir. Sözlük yazarları, “siftâh” şeklini “istiftâh”ın bozulmuş ya da bu kelimenin yanlış şekli olarak değerlendirmektedirler. Öte yandan vermiş oldukları örnekler, bozulmuş şeklin deyim oluşturacak kadar “siftah et(me)mek” yoğun kullanıldığını göstermektedir bu nedenle kelime kendine o dönemde yazılmış sözlüklerde yer bulmakta hatta Şemsettin Sami’nin eserinde ayrı bir madde başı olarak verilmektedir. Kelimenin diğer Türk lehçelerindeki şekillerinde tespit edilebilenlerine bakılacak olursa: Azerice “sifte: siftah” (Akdoğan, 1999, s. 677); Tatarca “istiftâh: локоренье... (Budagov, 1869, s.

⁴ Bu durumu tanımlayacak örnekler için lütfen bkz. Türkçe Sözlük, 2011, s. 1207-1220. Bu sayfalar arasında yer alan ve alıntı örnekler, bahsi geçen duruma tanık niteliğindedir.

43); Karaycada “süfte” (Baskakov, 1974, s. 487); Kumuk Türkçesinde de “sıpte” (Pekacar, 2011, s. 297). Bir diğer örnek ise, Nabi'nin “Hayriyye” isimli eserindeki bir beyitte şair, İstanbul'un ismindeki “i-” sesini düşürerek kullanmıştır:

“Olmya şehr-i Stanbûl⁵ kadar Etsin İstanbul'u Allah ma'mûr” (Kaplan, 1976, 230).

Vahit Türk de Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi (Aphaeresis-Aphesis) Örnekleri isimli çalışmasında Arapça “inşallah” kelimesinin başında ünlü düşmesinin yaşandığını söyler ve kelimenin “şallah” şeklini gösterir (Türk, 2003, 226). Kazak Türkçesinde de Arapça “İsrafil” ismi “Surapıl” şeklinde geçmektedir (Oytun Altun, 2015, s. 197). Bütün bu kelimelerin ortak noktası, kelime başında “i-” sesini yitirmeleridir. Ancak dikkat edildiğinde kelimelerin orijinalindeki ses dizimi ile Türkçeye – özellikle- Batı'dan giren ve başına “i-” sesi türetilen kelimelerin yeniden türetilmiş şekilleri aynıdır yani;

İstasyon < Station (Fr.)

İstif < Stiva (İt.)

İstifa < İstif'a (Ar.)

İstifham < İstifhâm (Ar.)

İle siftah < istiftâh (Ar.) ve Stanbûl < İstanbul (Yun.) kelimelerindeki ses dizilişleri aynıdır. Batı kökenli kimi kelimelerin başındaki ünsüz çiftinin söyleyiş zorluğunu ortadan kaldırmak amacıyla kelime başına ses türetilir ya da orijinalindeki şekliyle alınmıştır ancak kimi kelimelerde de aksi olarak kelime başındaki ünlü ses düşürülmüş ve yeniden ünlü türetme yoluna gidilmiştir. Nabi'nin beytindeki İstanbul örneğinin vezin kaygısıyla yapılmış olduğu düşünülebilir ki bu düşünce de haklıdır fakat dikkat edildiğinde vezin gereği ünlüsü düşürülen kelime, bir alıntı kelimedir bu da bize o dönemde bu tür bir kullanımın mevcut olduğunu ya da olma ihtimalinin varlığını göstermektedir. Öbür yandan “siftah” ve Kazakçadaki “Surapıl” şekilleri de bize kelime başında yitirilen ünlüden sonra yeniden bir türetme yoluna gidildiğini göstermektedir. Karaağaç, bu konu için;

Türkçe ön ses düşme veya türemeleri, akıcı ve sızıcılar çevresinde gelişen düzensiz ses olaylarıdır. Türkçe bir taraftan l, r, s ile başlayan alıntı sözlerin önünde ünlü türeterek bu sözleri kullanırken, bir taraftan da tam tersi bir işlemle bu seslerin önündeki dar ünlüleri düşürmektedir. Görüldüğü gibi Türkçede görülen ön ses düşme ve türeme olayı, şartlı ve düzensiz bir görüntü sergilemektedir. (Karaağaç, 2015, s. 71) açıklamasını yapmaktadır. Karaağaç'ın bahsettiği gibi bu ses olay(lar)ı düzenli değildir.

Yukarıda bahsedilen konunun yanında buna bağlı olarak dikkat edilmesi/çekilmesi gereken bir başka konu da kelime başında ünsüz çiftini barındıran kelimelerin herhangi bir yeniden türetime uğramaksızın alınmasıdır. Özellikle modern Türk lehçelerinde Rusça vasıtasıyla geçmiş birçok kelimedede rastlanan bu durum, Türkiye Türkçesi için de geçerlidir. Örneğin Kırgızcadaki staj, stakan, stal, stan, stanok stansiya, starşi, start, stipendiya, stopa, student (Yudahin, 2011, s. 666-667); Kumukçadaki stabilizatsiya, stadion, stadiya, staj, stanitsa, stanok (Pekacar, 2011, s. 301-302); Tatarcadaki stabil(leş-), stadion, standart, stanok(lı) (Ganiyev vd, 1997, s. 275) ya da Türkiye Türkçesindeki stabil, stadya, stadyum, staj, standart, statik, statü, stok, stop, stopaj (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2159-2162). Konu ile ilgili tüm lehçelerde örnek bulmak mümkün ve örnek sayılarını arttırmak da gayet tabiidir. Ancak burada vurgulanmak istenen ise Türkçenin kelime başında yer alan ve benzer ses dizilişlerine sahip kelimeler için uygulamış olduğu üçüncü bir yol/yöntemin olduğudur. Karaağaç, ya ses türemesi ya da ses düşmesi olduğunu söylemiştir ancak örnekler bizlere hiçbir ses olayı olmadan da kelimelerin alıntılı olduğunu göstermektedir.

⁵ Tietze İstanbul kelimesi için: “Bazı eski şehirlerin isimlerinde başta bir *is/iz* unsurunu görüyoruz. Bu unsur aslında EYun. “*ey*” ‘içine’ bugünkü telâffuz ve mâna ile (*iz*) ‘içinde’ demek olan bir öntakıdır. Onu **İstanbul** ve de **İstanköy** isimlerinde tan hecesi takip eder; bu **tan** EYuna. (ten) article'inin varyantıdır. Fakat o her zaman bulunmaz, ms. **İzmid/İzmit/İznikmid** ve **İznik** isimlerinde yoktur. İstanbul'un üçüncü unsuru EYun. (polis) ‘şehir’ kelimesinin kalıntısıdır; onu da birçok yer adlarında bulabiliriz... (Tietze, 2009, s. 417)” bilgilerine yer verir.

Sonuç

Sonuç olarak Türkçenin alıntı kelimeler konusunda dil bilgisi kitaplarında yer alan kural gibi kesin bir dil bilgisi kuralının olmadığı anlaşılmıştır. Farklı kökenlerden gelen hatta aynı kökenden gelen (Arapça sifteh< istiftāh ve istifham< İstifhām) benzer tarzdaki kelimelere farklı şekilde muamele edilmektedir. Kimilerinde ses türemesi yöntemine gidilirken kimilerinde düşürme kimilerinde ise doğrudan alıntılama söz konusudur. Bu nedenle alıntı kelimelerdeki bu yöntem için doğrudan bir kural belirlemenin ya da addetmenin doğru olmadığı kanaatindeyiz. Dildeki ekonomi yasasının bahsedilen konu için geçerli bir sebep olması düşük bir ihtimaldir zira adı geçen ekonomi yasasının tüm alıntı kelimelere aynı şekilde uygulanması beklenirdi. Ancak bunun da mümkün olmadığı anlaşılmıştır, her ne kadar sebebi kesin olarak tespit edilememiş olsa da eldeki örneklerin sayısı ve bu sayının arttırılabilirliği konuyu istisna bir durum olmaktan uzağa taşımaktadır. İlerleyen dönemlerde yapılacak katkı niteliğindeki yeni çalışmalar ile Türkçenin ses bilgisi hakkında yapılacak yeni çalışmalarla konunun sebebinin ortaya konulacağı umut edilmektedir.

Kaynakça

- Akın, C. (2011). Kırgız Türkçesinde Alıntı Kelimelerdeki Ses Değişmeleri, *Turkish Studies*, volume 6/1, s. 621-635.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK.
- Aksan, D. (2012). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara: Bilgi Yayınevi. Aksan, D. (2015). *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktaş, E. (2015). *Türkçe Alıntı Sözcüklerde Vurgu Görünümleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ay, A. (2018). *Türkiye Türkçesinin Batı Grubu Ağızlarındaki Arapça Alıntı Kelimelerde Görülen Ses Olayları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydoğan, Y. (1999). *Azerbaycan-Türkiye Türkçesi Büyük Sözlük*, İstanbul: Beşir Yayınevi.
- Baalbaki, R. (1995). *Al- Mawrid A Modern Arabic-English Dictionary*, Beirut: Dar El-Ilm Lilmalayin
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK.
- Baran, B. (2018). Arapçadan Türkiye Türkçesine Geçen Sözcüklerde Ayın ve Hemzeyle İlgili Ses Olayları, *Adıyaman Üniversitesi SBE Dergisi*, sayı 32, s. 144-158.
- Baskakov, N. A. (1964). Türk Dillerinde Ön Vokallerin Düzleşmesi ve Karaimcenin Halicz-Luck Lehçesinde ö> ve ü>i Değişmeleri, *TDAY-Belleten*, c.11, s.33-37.
- Baskakov, N. A. vd. (1974). *Karaimsko-Russko-Polskiy Slovar*, Moskova: İzdatelstvo.
- Baskın, S. & Abdullah, A. (2016). Türkçenin Arapçadan Alıntıladığı Kelimelerin Görünüşleri Üzerine Ses Bilimsel Bir Değerlendirme, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı 54, s. 556-573.
- Baydur, S. Y. (1953). Dilimiz ve Yunan-Lâtin Asıllı Kelimeler, *TDAY-Belleten*, 1, s. 93- 121.
- Budagov, L. (1869). *Tureçko-Tatarskiy Nareçiy*, Saint Petersburg: Tipografi İmparatorckoy Akademia İanzik.
- Coşkun, M. V. (2016). *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Durmuş, O. (2004). Alıntı Kelimeler Bakımından Türkçe Sözlük, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 26, s. 1-22.
- Dursunoğlu, H. (2014). Türkiye Türkçesi'ndeki Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları, *Turkish Studies*, volume 9, s. 517-528.
- Eker, S. (2010). Ünlülerin Temel Özellikleri Üzerine Birkaç Not, *Turkish Studies*, volume 5/4, s. 305-321.

- Ekiyor, C. (2009). Çift Ünsüzle Başlayan Kelimelerin Yazım Sorunu, *TDAY-Belleten*, s. 1- 17.
- Erbay, F. (2002). Türkçe Sözlük'ün İlke ve Son Baskısındaki Batı Kökenli Kelimelere Dair, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 11, s. 129-136.
- Eren, H. (1953). Türk Dillerinde Metathese, *TDAY-Belleten*, c.1, s.161-180.
- Eren, H. (1960). Anadolu Ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça Kelimeler, *TDAY- Belleten*, 8, s. 295-371.
- Ergin, M. (2011). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım.
- Ergül, M. (2018). *Türk Dil Kurumu Tarafından Yayımlanan Türkçe Sözlük'ün 9 ve 10. Baskılarındaki Alıntı Kelimelerin Karşılaştırılması*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gemalmaz, E. (1980). *Türkçe'nin Fonemler Düzeni ve Bu Fonemlerin İşleyişi*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Güngör, O. C. (2019). Karaçay-Malkar Türkçesindeki Arapça ve Farsça Alıntı Sözlere Ses ve Anlam Değişimleri, *Dil Araştırmaları Dergisi*, sayı 25, s. 139-173.
- Haugen, E. (1950). The Analysis of Linguistic Borrowing, *Linguistic Society of America*, volume 26, s. 210-231.
- İpek, B. (1997). *Anadolu Ağızlarında Yabancı Kelimeler- Fonetik İnceleme-* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İpek, B. (2018). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yer Alan Yabancı Kelimelerde Görülen Ünlü Değişimleri, *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 18, s. 37-59.
- İşihara, A. (2005). *Yazı Dilindeki Alıntı Kelimelerin Türkçeleşme Süreçleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Johanson, L. (2018). *Türkçede Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (Çev. Nurettin Demir), Ankara: TDK.
- Jones, D. (1909). *The Pronunciation of English*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaplan, M. (1976). Nabi ve Orta İnsan Tipi, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (2013). Hakas Türkçesinde Arapça ve Farsça Alıntı Kelimeler-II, *ZfWT*, volume 5, no: 3, s. 155-169.
- Karaağaç, D. (2009). *Dil Tarih ve İnsan*, İstanbul: Kesit.
- Karaağaç, G. (1997). Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler, *Türk Dili*, s. 552, s. 499-510
- Karaağaç, G. (1999). Türkçede Düzensiz Ses Değişmesi Örnekleri, *Türk Dili*, sayı 571, s. 571-577.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul: Kesit.
- Karaca, V. İ. (2011). *Türkiye Türkçesinde Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karaca, V. İ. (2012). Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies*, volume 7/4, s. 2059-2090.
- Karademir, S. (2013). Eski Türkçeden Günümüze I-İ Seslerinin Alternans Kullanımı, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, volume 2, no 7, s. 49-64.
- Karahan, N. (2016). Kazak ve Nogay Türkçesinde Arapça-Farsça Alıntı Kelimelerdeki Ses Olayları, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 29, s. 150-174.

Kerimoğlu, C. (2010). Tatar Bilmecelerindeki Arapça, Farsça ve Rusça Alıntılar Üzerine, *Karadeniz Araştırmaları*, 27, s. 191-215.

Kılıç, M. & Kılıç M. A. (---). *Türkçeye Yabancı Dillerden Geçen Kelimelerde Algısal Ünlü Türemesi*, s. 1-7.

Koç, K. vd. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Akçağ.

Korkmaz, F. (2007). Alıntı Kelimelerin Türkçeleşme Sürecinde Bazı Arapça Kelimelerin Görev Değişikliğine Uğraması Üzerine, *İlmî Araştırmalar*, sayı 23, s. 103-112.

Mohammed Ahmed Eltamimi Elsherbini, F. (2016). *Kırgız Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimeler Üzerine –Fonetik ve Semantik İnceleme–*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Nitze, W. A. & Wilkins, E. H. (1913). *A Handbook of French Phonetic*, New York: Henry Holt and Company.

Oba, E. (2014). Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça Kelimelerin Fonetik Değişimleri, *Turkish Studies*, volume 9/6, s. 797-806.

Oytun Altun, H. (2015). Arapça Alıntı Kelimelerin Kazak Türkçesine Uyarlanması, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, s. 167-201.

Öner, M. (1996). Türkçede Dille İlgili Alış Verişlerin ve Dil Hareketlerinin Tarihine Toplu Bir Bakış, *Türk Dili*, 536, s. 142-152.

Öner, M. (2009). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK.

Özden, R. H. (1947). Dilimizde Yerleşmiş Yabancı Unsurlar, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, sayı 1, s. 138- 149.

Özek, F. (2013). /ı/ Türkçede Bir AnaSesbirim midir?, *Turkish Studies*, volume 8/1, s. 2057-2063.

Özkan, N. (2011). Türkçedeki Yabancı Unsurları Tasnif Denemesi, *ICANAS Bildiriler Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi III. Cilt*, s. 1343-1359.

Pekacar, Ç. (2006). Kumuk Türkçesine Arapça ve Farsçadan Geçen Kelimelerdeki Ses Olayları, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 53-71.

Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK.

Sarıkaya, Y. (2014). Arapçadaki Türkçe Kelimeler, *Uluslararası 1. Orta Doğu Sempozyumu Bildirileri*, c.2, s. 151-164.

Sevinçli, V. & Çiçek, S. (2019). Türkçede Ses Türemesi- Orhun Yazıtlarından Evliya Çelebi Seyahatnamesine Kadar-, *Bingöl Üniversitesi SBE Dergisi*, 18, s. 1233-1272.

Steingass, Franchis Joseph (1882), *English-Arabic Dictionary For The Use of Both Travellers And Students*, London: W. H. Allen & Co. 13 Waterloo Place.

Şemsettin Sami, (2013). *Kâmûs-ı Türkî*, (Yayıma Haz. Ömer Faruk Akün), İstanbul: Kapı Yayınları.

Tekin, T. (1998). *Orhon Yazıtları*, Ankara: TDK.

Tietze, A. (2009). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, Cilt 2 F-J, Viyana: OAW.

Tulum, M. (2014). Meninski'ye Göre XVII. Yüzyıl İstanbul Türkçesinde /ı/ Ünlüsü, *Türkiyat Mecmuası*, 24, s. 99-114.

Türk, V. (2003). Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi (Aphaeresis-Aphesis) Örnekleri, *TDAY-Belleten*, 2001/I-III, s. 223-234.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: TDK.

Türkmen, S. (2009). Arap Harfli Yazının Yanlış Yorumlanmasıyla Standartlaşmış Kelimeler, *Türkbilig*, 17, s. 146-167.

Uzun, G. (2014). Kırgız Türkçesinde Yabancı Dillerden Alıntılanan Kelimelerde Ses Düşmeleri, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE Dergisi*, sayı 33, s. 80-93.

Uzun, İ. P. (2020). Seslem Yapısı ve Titreşim(lilik) Hiyerarşisi, *Kuramsal ve Uygulamalı Sesbilim*, (ed. İpek Pınar Uzun), Ankara: Seçkin.

Yazıcı Ersoy, H. (2006). Başkurt Türkçesinde Arapça ve Farsçadan Alıntı Kelimelerdeki Ünlü ve Ünsüz Değişmeleri, *Türkbilig*, s. 143-162.

Yılmaz, A. (2018). *Mehmed Salâhî'nin Kâmûs-ı Osmânî'si ve Eserdeki Divan Şiiri Unsurları*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Yudahin, Y. K. & Taymas, A. (2011). *Kırgız Sözlüğü*, Ankara: TDK.

Zülfikar, H. (1996). Doğu Kökenli Kelimelerin İlk Hecelerindeki Ünlülerin Kısalması, *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, s. 1083-1094.